

SEDUCCIÓ I ESTÈTICA*

JEAN BAUDRILLARD

Aquest matí us parlaré de la seducció, d'allò que se'n pot desprendre pel que pertoca al signe, i el problema —molt més general, aquí— de l'estètica.

Hi ha tota mena de bones raons per parlar de seducció... per tal d'enaltir-la, la seducció. La raó més immediata és sens dubte la que ens aconsella de resistir —a l'interior del nostre sistema— a tota l'antiseducció que s'abat sobre nosaltres. L'antiseducció del discursos de «veritat», política, ideològica, econòmica, etc., que venen a submergir-nos. Temptativa, també, de resistir a tots els discursos d'alliberació sexual, als discursos psicoanalítics, o fins i tot pornogràfics. Car, del punt de vista de la seducció, totes aquestes coses en el fons participen —en graus sens dubte diferents— de la mateixa obscenitat general del sistema.

La seducció, doncs. Us recordaré breument el motiu pel qual la seducció m'interessa. La seducció és el que permet d'acabar amb la crítica diguem-ne frontal: crítica tradicional *frontal* del sistema. Crítica desencantada, bastant malenconiosa per demés; crítica de l'alienació, crítica de l'economia política, en fi, crítica del poder. Tot això s'ha fet ja sota d'altres conceptes, però a mi m'interessava fer una crítica més..., més il·lusionada, si ho voleu així. M'interessava practicar, a través de la seducció, una crítica radical del sistema, però una crítica que tingués, o conservés, una certa dosi d'il·lusió. I és la seducció, el que permet agafar pel seu revers, i de forma molt més irònica i subtil, el problema de la producció, i aplicar-se al de la sexualitat i al del desig sense fer-ne, com jo mateix vaig escriure en el seu moment, una mena de mirall, d'aquest desig —mirall de la producció—, sinó que, ben al contrari, ens permet operar com si fos en diagonal o bé en esbiaix.

La seducció, per tant, vindria a ser una estratègia conceptual però reversible, un xic diabòlica, en lloc d'una estratègia frontal, directa, analítica. La seducció tracta de passar d'una forma desencantada a una forma encantada de l'anàlisi teòrica i fins

* Traducció del francès de Pere Salabert. S'ha mirat de mantenir, en aquest text, el caràcter oral de l'exposició.

i tot de la pròpia vida, car també m'interessa, la nostra vida, tot i que la seducció no sigui, com el sentit comú cartesià, allò que hi ha de més repartit al món.

Un cert encant de la seducció resideix ja en el fet de ser un objecte teòric no identificat, una mena d'OVNI, objecte no identificat en la teoria, objecte pur, sigui teòric o bé amorós. En el fons tot això és secundari perquè la seducció no és pas un tema (o sí que ho és, si voleu; però no és un tema qualsevol): no és un tema que en pugui resoldre d'altres. No és un tema analític. La seducció, diria, és allò que sedueix. I punt. Al capdavant, potser no hi hauria res més a dir, llevat que moltes coses queden amagades sota aquesta afirmació.

El punt de partida és més aviat un joc de paraules: se-ducció/pro-ducció. Espero que en català funcioni tan bé com en francès. Desgraciadament no és igual en totes les llengües.

Seducció/producció no és pas una oposició regulada, productora de sentit, sinó més aviat una simple associació, sense més. I què resulta més seductor que un joc de paraules, que una associació així d'inútil: una mena de reacció en cadena dels mots entre si? Tot el procés de la seducció es troba ja en aquest encadenament. Un joc de paraules és sempre un desafiament, i la simple al·lusió a la seducció en una era de producció —puix que vivim sota el seu signe— vol ser (o és, ja) un desafiament teòric.

I aquest desafiament és també seductor. És ell el que trobem al cor de la seducció. Com la seducció, el desafiament és allò a què no podem deixar de respondre, car ens hi veiem forçats. A una pregunta no: podem contestar-la o no fer-ho. En el desafiament ens veiem simbòlicament, profundament, forçats a la resposta. Tant com en la seducció, ens veiem encadenats enllà de tot contracte, enllà de les equivalències en una sobrevaloració contínua que risca molt de ser infinita. És el desafiament, és la ficció el que, molt més que el principi de plaer, ens porta més enllà del principi de realitat.

Deia que la seducció no és allò que s'oposa realment a la producció. És allò que la sedueix, que la desvia, que hi juga. I això, de la mateixa forma que podem imaginar que l'absència no és pas allò que s'oposa a la presència, sinó allò que la sedueix. Com podem suposar, també, que no és pas el mal que s'oposa al bé, sinó allò que el sedueix; que el femení no és allò que s'oposa al masculí, sinó allò que el sedueix... Seduir no és ja, i decididament, oposar-se frontalment a alguna cosa.

Imaginem, doncs, una teoria que tractés dels signes, dels termes, dels valors, en llur atracció seductora, i no ja en grans oposicions distintives i regulades: teoria que ignorés precisament aquestes oposicions seculares del signe. Una teoria, en suma, on tot es produïria no pas en forma d'oposicions, sinó en una mena d'enfrontament enigmàtic on la seducció es donaria aleshores com una transmutació del terme.

Trobaríem molts exemples d'aquesta seducció que aboleix d'una certa manera les oposicions entre els termes, entre... I ara penso, per exemple, en la cosmogonia antiga o, si ho preferiu, en la mitologia, amb tots els seus elements: terra, aire, aigua, foc, etc. I no són simples elements de classificació, elements senzillament distintius a l'interior de la mitologia grega. Són elements que se sedueixen recíprocament: l'aigua sedueix el foc, el foc sedueix l'aigua. Existeix entre ells una relació d'atracció o de repulsió, no importa, car això no deixa de ser la doble cara d'una mateixa seducció.

La dinàmica elemental del món, la dinàmica dels elements, és la seducció. No és pas l'oposició i el sentit. De la mateixa manera, per als grecs (però també per a tantes altres cultures) els déus i els homes no s'oposen els uns als altres com dues entitats diferents. Déus i homes entren plegats en un gran joc: juguen a seduir-se. A Grècia, així, tota la mitologia procedeix d'aquest joc seductor entre déus i homes, i és sobre aquestes relacions de seducció que l'equilibri simbòlic del món es fonamenta. Bé, és clar, per nosaltres tot això ha canviat —aparentment almenys. I dic *aparentment*. Perquè, on queda la veritat? Vull dir, què hi ha de real en aquestes oposicions del bé i el mal, del ver i del fals, totes aquestes grans distincions que ens serveixen per a desxifrar el món? En què es basen? No serà que únicament serveixen per amagar aquest gran joc que consisteix a buscar-se —el bé i el mal, el ver i el fals— entre si, provant de seduir-se més que no pas d'oposar-se i destruir-se?

Al capdavant, tots aquest termes que separem, que mantenim a distància a còpia d'esforços, potser la temptació de tots aquests termes, dic, no és altra que la de desmoronar-se, enfonsar-se tot fonent-se l'un en l'altre (produint-nos, això, i per altra banda, el més gran plaer). Car, si tot això és real, aquesta és també la solució: precipitar-se unes coses en les altres. I no solament els homes vers les dones, sinó també tots els termes del llenguatge, uns sobre altres per abolir-se finalment en un efecte de plaer i d'intensitat.

Però no els signes... car tots parlem de signes, signes distintius, termes en si. I això no és seductor. No són aquestes coses les que ens sedueixen. El signe ple, que tenen un sentit, no resulten seductors. Allò que ens sedueix, per contra, són els signes buits, signes insolubles, sense sentit, arbitraris, fortuïts... Signes que passen al costat, del sentit, significant en un altre lloc. Signes sense subjecte de l'enunciació i sense enunciat... Vegeu, doncs, de quina manera la seducció és aquí marginal en relació a tota una ciència semiològica o lingüística que es preocupa de construir estructures de sentit per tal de veure el funcionament semàntic del llenguatge, i no pas de quina forma els mots es desplacen i deriven els uns vers els altres, de quina forma les paraules busquen fondre's entre si... tractant de no significar. El qual és potser, finalment, una gran funció. Però no n'hi ha, de funció, en aquest no significar. El que vull dir és que potser el llenguatge, els mots, els termes, nosaltres mateixos... al capdavant n'busquem bàsicament la significació. Hi ha en nosaltres, tal vegada, una pulsio molt més fonamental que ens condueix a no significar res: tractar únicament de comunicar a través d'aquest no sentit. I la seducció és una mena d'ultracomunicació a través justament del no sentit.

Els signes de la seducció, aleshores, serien més aviat signes purs, no pas discursius. Els protagonistes de la seducció no són ja els locutors o el interlocutors com en la lingüística, en situació dual, antagonica... Els signes de la seducció no estan plens de sentit; són més aviat de l'ordre del curt-circuit, de l'acudit (*trait-d'esprit*) en general.

Sempre hi ha hagut confusió en la noció de signe, entre el signe discursiu, de la ciència, i l'altre signe: l'acudit (*trait*) en la seva acepció més àmplia. Ja en vaig parlar ahir, de la seva funció seductora. La lingüística en el fons sempre ha fallat en els seus intents de captar allò que d'específic té un poema, per exemple, o un conte o bé un acudit d'humor. Sabeu que Saussure havia explorat això en els seus anagrames i que després hi va renunciar. Després es dedicà totalment a la construcció d'una lingüística, vull dir una ciència dels signes, això és: una disciplina del sentit, i no pas

a veure com podia funcionar el llenguatge d'una altra forma o en un altre règim... La psicoanàlisi, també, fins a cert punt, falla quan pretén explicar el caràcter de seducció propi d'un somni, d'una neurosi, d'una follia, etc., car tot això no són més que estratègies de seducció, no solament símptomes. Vull dir que no podem analitzar-los únicament com a signes patològics. Són signes carregats d'una puixança de seducció... oh, però això no és precisament el que més interessa a la psicoanàlisi. La psicoanàlisi veu només la repressió, la transgressió, els símptomes, el fantasma, etc. Jo diria que és la malaurada consciència del signe, mentre que la seducció és una mena d'inconsciència benaurada.

N'hi ha un bon exemple en la *Gradiva* de Jensen, estudiada per Freud. No sé si ho heu llegit. Freud analitza la història d'aquella noia que passa, a Pompeia... En fi, imagina que passa i que resulta seductora per un moviment particularment graciós, en travessar el carrer. I aquest... signe és analitzat per Freud. Bé, hom remunta així a l'inconscient del protagonista, i se'ns escapa completament. Hom retorna a la infància, i cal buscar un origen a l'atracció que aquest signe pot exercir en l'heroi de la història. Però és aquí on el signe perd la seva seducció pròpia; ja no és un objecte pur, quelcom de fascinant. Diguem que cau de la seducció a la interpretació, i això... no hi ha pitjor enemic de la seducció que la interpretació. I ja sabeu que ens trobem avui, tots plegats, en el camp dels sistemes interpretatius. El que funciona, sense cap mena de dubte, és la interpretació, molt millor que no la seducció.

Aleshores, aquest tret de la seducció, que és més que un signe, caldrà acontentar-se prenent-lo com a signe i fent-lo significar. Convé captar-lo en la seva accidental immediatesa. La mirada, per exemple, és un tret de seducció. Sabem que la seducció passa per l'esguard precisament perquè aquí no hi ha intercanvi de signes sinó, en un determinat moment, un tret dual i instantani que passa de l'un a l'altre sense ser interpretat. Justament, si l'interpretem, si perdem el temps interpretant-lo, la seducció desapareixerà. No, és alguna cosa que funciona sense profunditat, diríem que al nivell de les aparences pures, però que així i tot funciona amb molta més eficàcia. Jo ho denominaria *abisme superficial*, o potser *vertigen superficial*. Això és la seducció.

D'altra banda la seducció té un espai que és el de la superfície, el de l'aparença, no pas el de la profunditat on desxifrem el sentit. És — i ens trobem aquí també en el camp de l'estètica — una estratègia de les aparences. Hi hauria una mena de poder que és domini dels signes, però dels signes que tenen un sentit. Domini, doncs, de la profunditat. El poder és, en el fons, domini d'allò real, dels signes reals. La seducció, mentrestant, és el domini de les aparences, estratègia de les aparences. Així que tenim, vull dir vivim, entre els dos. Cada cosa vetlla pel seu sentit i el preserva, i es malfia profundament de les aparences. Tota la nostra metafísica desconfia d'elles, defuig tot allò que pugui ser seducció immediata, instantània, de les aparences, en benefici d'una recerca de sentit, de profunditat. En aquestes condicions — i és aquí també on ens trobem amb l'art — rares coses, molt poques coses accedeixen a l'aparença pura, a la seducció. Poques coses són efectivament seductores perquè poques tenen la sort d'aparèixer de manera pura. I així, de certa forma, buscant aquesta aparença, és amb l'art, que ens trobem, estètica o art: signes de l'art. En fi, depèn de com estan manipulats, aquests signes... El que fa l'art, el que fa l'estètica en aquest cas, no és pas crear un sentit, produir una profunditat... D'això

les coses ja en tenen, tenen massa sentit, tots nosaltres en tenim, car interpretem sempre la nostra vida: ens carreguem de múltiples sentits.

L'operació o la força artística, si volem, la gràcia de l'art o de l'estètica en general, és precisament la de fer accedir una cosa a l'aparença, a la pura superfície, i per tant a la puixança de seducció. Però aquesta aparença, d'antuvi, no és qualsevol aparença, sinó que té les seves regles. És un joc, i tot joc té unes regles. No és l'arbitrari, l'aleatori de qualsevol cosa i de qualsevol manera. Hi ha una regla per fer que les coses apareguin, arribin vertaderament a aparèixer... i no solament a significar. La regla és, en definitiva, molt estricta. Si no... bé, ens acontentem produint, ens trobem efectivament amb la producció. Produir en el seu sentit literal és fer emergir quelcom de la profunditat. No és únicament el sentit material de les mercaderies. Produir consisteix a fer accedir la cosa des de la profunditat a una escena. Això és produir: quelcom prové dels fons, surt de la profunditat per accedir a un sentit, per guanyar un valor. I és igual en la producció material com en la producció de llenguatge. Les coses han de ser produïdes perquè són pesants i cauen... Produir-les és fer que esdevinguin visibles, escenificar-les. Produir un espectacle és també escenificar alguna cosa. Les coses perden així el seu secret. Aleshores, per nosaltres només té valor allò que és visible, que ha esdevingut signe i ha cobrat sentit.

L'univers de la seducció és, ben al contrari, l'univers dels signes que no pertanyen a l'ordre del visible, que no entren en l'ordre de la producció, sinó en l'ordre del secret. Jo diria que malauradament busquem més i més la producció; el nostre és un món que no coneix ja l'altra possibilitat, llevat en l'art. L'altra possibilitat de fer aparèixer i desaparèixer les coses, car no n'hi ha prou de fer-les aparèixer: cal també saber relançar-les al secret. Car hi ha secret en les aparences, justament en allò que apareix sense donar-se a la interpretació. El sentit es deixa interpretar, l'aparença no s'interpreta. L'aparent brilla sense interpretació, resta insoluble, indesxifrabla.

Així que nosaltres, la nostra estratègia moderna, consisteix sempre a llibertar els sentits, a llibertar els signes, etc., i a fer significar. Però hi pot haver també un moviment invers, que seria l'espai de seducció, espai — també — del secret. I ja sabem que el secret és quelcom de particularment seductor. Ja podeu estar ben segurs que si alguna cosa o persona ens sedueix és perquè hi ha un secret, alguna cosa d'amagat. Allí on tot resulta visible, comprensible o intel·ligible, res no resulta seductor. Per tal que hi hagi seducció, cal que hi hagi secret. De la mateixa forma, cal que hi hagi desafiament. Dic acudit (*trait-d'esprit*), desafiament, secret...: tot això són característiques de la seducció, tot forma part de la constel·lació de la seducció.

La seducció és, doncs, en certa mesura, com un desafiament a l'ordre de la producció. El secret també: un desafiament a l'ordre del saber, a l'ordre de la veritat. Però no es tracta exactament d'un secret en el qual alguna cosa es mantindria amagada, refusada o reprimida... Perquè un secret així no fa més que augmentar l'excitació, la voluntat de produir el sentit. La veritat tampoc no té mai res de seductor. Només sedueix el secret que circula com una mena de regla de joc fonamental, però que mai no és dita com un sentit amagat o com una forma iniciàtica... Això relleva del pacte simbòlic, com la seducció, precisament. I cap interpretació no pot venir a resoldre-ho. De fet, la veritat és una mena de mot vacu. ¿Existeix alguna forma de veritat? ¿És possible extreure'n alguna cosa, darrera de les aparences?, ¿és

que hi ha quelcom amagat que sigui susceptible d'ésser dit, i un cop dit que signifiqui i així s'exhaureixi en la significació? Vet aquí, sens dubte, la gran il·lusió de la nostra metafísica! En realitat no hi ha secret en el sentit d'alguna cosa que pugui ésser dita. Per contra, hi ha secret en la mesura que les coses mai no seran dites, tot i existir en algun lloc en llur metamorfosi, en llur desenvolupament.

Crec realment —contràriament al que es pugui dir— que la producció, aquest concepte de producció, és una mena d'utopia. Mai no produïm res. Creiem produir, això és: creiem fer venir les coses a la realitat, al sentit, a la significació, però en el fons això és un efecte de veritat. Bàsicament, crec —i fins i tot ho espero— que les coses, nosaltres mateixos, restem plegats en el secret. És a dir, ens quedem en un nivell on no hi ha res a dir. No vull dir amb això que no hi hagi res..., ben al contrari: hi ha una il·lusió, una certa gràcia. Hi ha densitat. Però res a dir. I ja sabeu que les situacions seductores, siguin les d'un poema, d'una relació amorosa o qualsevol altra cosa així, són aquelles on es dona una gran intensitat per a l'intercanvi, però que pot ser perfectament silencià. I que *cal* fins i tot silenciar. Quelcom ha de quedar en secret per pertànyer a l'ordre de la seducció. I això em fa pensar —ja n'he parlat en un altre lloc, a propòsit d'*El diari d'un seductor*— en Kierkegaard, on veiem tot al llarg de l'operació de la seducció que la noieta apareix com una mena de puixança enigmàtica. És a dir: no arribarem a saber quina és la veritat de la noia. Mai no sabrem quina és la veritat d'aquesta puixança. I la seducció de la noieta n'és en el fons la resolució enigmàtica, de la puixança. La feminitat s'hi troba... resolta. Però enigmàticament, sense que sigui alliberada, sense que sigui ni tan sols dita. Això és la feminitat. És la dona. I és en aquest moment que es produeix com a dona. Tenim en canvi la ideologia del moviment feminista en aquesta època: produir la feminitat, alliberar-la, reivindicar-la, donar-li els seus drets, l'existència, etc., etc..., quan la seducció és exactament el contrari. D'alguna forma sí que és resoldre aquesta feminitat, resoldre-la en el sentit de... hum... Diguem-ne que circula, naturalment, però sense que el secret sigui mai desvetllat. Circula enigmàticament, i és això el que produeix l'acció, això és la veritat, si pogués ser dita en el mateix nivell o en la mateixa matèria d'aquesta relació, una relació amorosa sense més... però la veritat què seria, aquí? La sexualitat, és clar. Seria el sexe. I això sí que pot ser dit; admetem que és la veritat d'una relació així, sexual, però precisament quan tal veritat és dita ja no té interès, ja no té importància: deixa de ser seductora. És per aquest motiu que la veritat en el fons mai no ha de ser expressada. Què passa, en canvi? La sexualitat és la clau efectiva, i en aquest sentit la psicoanàlisi ens la posa com la clau de les relacions humanes... Però això és tot. I què podem fer quan tenim la clau? Alliberar les relacions humanes pel que fa a la sexualitat. I hem avançat molt en aquest aspecte. Però on ens trobem amb la llibertat sexual? Hem solucionat les coses, però una solució tal no és pas enigmàtica. És una resolució en termes de veritat, i la veritat... Hi ha relació, aleshores, és clar, hi ha relació sexual. Però ha desaparegut l'interès. En aquest nivell ja no hi ha cap intensitat.

Podem suposar doncs que en la seducció amorosa (mantinguem l'exemple, encara que no sigui aquest tipus de seducció l'únic que m'interessa, car la seducció és quelcom molt més general; però en fi, puix que en parlem sovint en termes amorosos, també nosaltres en podem parlar aquí); suposem, doncs, que allò que us sedueix en l'altre és que aquest altre està en el secret, vull dir que ell és el lloc del vostre secret. És l'altre el que reté —sense saber-ho, per altra banda— allò que mai

no aconseguireu saber. Allò que ni vosaltres sabeu de vosaltres. L'altre ho sap, però sense saber que ho sap. Veiem, per tant, que el secret resulta compartit encara que no es pugui dir, encara que no es pugui revelar. Diguem que l'altre no és el lloc de la vostra veritat; no és tampoc el lloc de la vostra manca (això és la teoria del desig en la psicoanàlisi). Aleshores desitjaríeu l'altre perquè és el lloc d'aquesta manca, una mena d'objecte perdut. En definitiva, l'altre no és l'ideal amagat d'allò que vosaltres sou. No, no és exactament això. L'altre és el lloc d'allò que se us escapa, d'allò pel qual escapeu a la vostra pròpia veritat. Escapar, doncs, al nostre propi ésser, a la nostra identitat, perquè són coses feixugues —l'ésser, la identitat—, carregades de sentit, coactives, i a les quals mirem, al capdavant, de resistir. Desembarassar-nos de la nostra veritat. Això em sembla que és la veritable deu d'un gran plaer, gràcies a la seducció. En la seducció l'altre us desposseeix, en certa forma, de la veritat. És l'alliberació, però no l'alliberació d'un desig en el sentit que hi hauria expressió de l'esmentat desig. És alliberar-se, deslliurar-se de la pròpia veritat, de la pròpia identitat, de tot això. Vull dir: desviar-se del propi ésser.

Literalment, seduir vol dir conduir al marge, per altres vies, per camins que fan marrada, etc. La seducció és el que ens desvia de la pròpia veritat, el que ens fa marrar les necessitats, descentra de la pròpia finalitat i fins i tot, al final, el que ens esgarria del nostre desig. No és pas una teoria del desig, la seducció. Ben al contrari, és allò que juga amb el desig. La seducció és més aviat el lloc d'una mena de vertigen, o potser millor, encara: una mena de pèrdua. És aparició/desaparició. Jo en diria un art de la desaparició. En cada un de nosaltres és l'art d'aparèixer i desaparèixer. No de produir-se i d'alliberar-se, sinó d'aparèixer i desaparèixer. Per això el secret no és mai allò reprimit (*refoulé*). Al límit, és allò que no volem saber, que no tenim ganes de saber. És en aquest sentit que dic que la seducció no és de l'ordre del desig; és més aviat de l'ordre de la regla, contràriament a les aparences. És la regla fonamental; regla de joc fonamental: a tot arreu on juguem (no pas en el sentit més frívol del terme), a tot arreu on hi ha alguna mena de joc, una regla, de joc, una juguesca, algun guany simbòlic, etc. Aleshores hi ha seducció, no pas provocació. No confonguem seducció i provocació. I si aquesta confusió cal evitar-la en les relacions diguem-ne amoroses, cal evitar-la també en el camp de l'estètica. La provocació és una altra cosa: és allò que justament denuncia la regla. L'anuncia i la denuncia. Un somriure, una actitud o unes paraules provocatives es donen per seduir-vos, però expressant-ne la intenció. Provocar vol dir: vaig a seduir-te, sé que vols ser seduïda i vaig a fer-ho... Això és provocació; i, com de sobte, deixa de ser seducció perquè les coses han estat dites. Les coses s'han fet visibles, la regla del joc no s'ha mantingut secreta. I aquí ens allunyem de la seducció.

Torno ràpidament, doncs, a la història del desig. La seducció no és el desig, i per aquí escapa a la teoria psicoanalítica. Sabeu, per demés, que Freud establí la seva teoria, la seva teoria del desig, *Liebe*, després d'haver passat per un estadi en què la seducció l'interessava, després d'haver renunciat, de fet, a una mena de teoria de la seducció. És sobre aquesta base que Freud, tot allunyant-se del que podia ser un perill, precisament —el risc d'una teoria de la seducció—, passà a una veritable teoria psicoanalítica. La psicoanàlisi, com veieu, es girà d'esquena enfront de la seducció, i ara no té gran cosa a dir-ne.

No essent la seducció el desig, és més aviat allò que hi juga. Ho acabo de dir fa un moment. És allò que el fa aparèixer i desaparèixer. Fixeu-vos que el desig no és

cap mena de veritat. Podem viure'l comparant-lo a una cosa, una espècie de natura inconscient de l'ésser. El desig: quelcom que apareix i desapareix, i és la seducció la que el forca a aquest joc. La seducció pervé a fer una mena de buit al voltant de l'altre. Provoca així una emergència del desig que ben sovint arriba a decebre. És també un joc de sorgiment i decepció del desig.

Hi ha una bella història hindú que us explicaré ràpidament. És un conte a propòsit de Brahma que forma, a partir de la seva substància, una deessa que duu diversos noms que no diré. Brahma s'enamora de la deessa que ell mateix ha creat. En veure-la —noia admirable, eixida del propi cos— Brahma se sent colpit. S'enamora. I Sarasvati, que és la deessa que pot adoptar cent formes, se'n va cap a la dreta per evitar la seva mirada; per escapar, doncs, al desig del déu. A la dreta apareix, però, una segona testa en el cos de Brahma, mentre la deessa, passant per darrera seu, se'n va cap a l'esquerra. I del cos del déu sorgeixen aleshores dues testes més. Quan la deessa s'eleva cap al cel, una cinquena testa es forma. Brahma, aleshores, li diu a la noia: «fem que neixin tota mena de criatures animades». Sarasvati, en sentir aquestes paraules, torna a baixar a la terra i Brahma s'hi casa. Després, ambdós es varen retirar a un lloc secret durant cent anys divins...

Bé, l'interès d'aquest conte, mena de paràbola, resideix en la seducció, car existeix una clara seducció per part de la deessa. Però la seducció, com veieu, juga amb el desig. Desig del déu, expressat per l'aparició d'un cap, dos caps, tres caps, tot en un sentit certament fàl·lic, en una accepció..., hum..., genètica. I cada vegada la deessa es sostreu, l'esquiva retirant-se: pervé a decebre el desig del déu i això és el que dona el resultat final.

La seducció com una estratègia de l'absència. Estratègia de la demultipliació de formes, d'encadenament sense referències. Sempre cal fabricar enganyifes, astúcies, és a dir estratagemes, il·lusions que dispersin les evidències. Dispersió de l'ordre de les coses. Dispersió de l'ordre de la realitat. Dispersió, també, de l'ordre del desig. Cal desplaçar lleugerament les aparences per arribar al cor buit de les coses. Vet aquí una estratègia. Sabeu que en les arts marcial, a l'Extrem Orient, al Japó, no es fixa mai frontalment a l'adversari. Mai no es pretén colpir-lo frontalment. Seria una estratègia errònia. Això és una estratègia banal i totalment ineficaç. Mai no s'ha de mirar a l'adversari, vull dir mirar-lo frontalment; cal mirar, per contra, de costat, fixant i colpint el punt buit, el punt cec des d'on es llança.

Recordo una altra història oriental, hindú, que sempre m'ha semblat d'una gran bellesa. El seu títol és *El carnisser de Txuang-Tseu*. Es tracta d'un carnisser el ganivet del qual no es gasta mai. Té sempre el tall igual de ben esmolat. Per què? Perquè no talla, no fen pas la carn. El carnisser veu la bèstia, el bou. Davant la bèstia, el bou, el carnisser veu una línia entre els ossos, que estructura l'animal. Diguem que veu el buit entre partícules, i fa passar el fil del ganivet per allí on no hi ha res, només el buit. El que fa en realitat és separar les estructures orgàniques del cos. El ganivet és una mena de fil, alguna cosa de buit que passa a través del buit, operant així una deconstrucció del bou sense utilitzar aquella violència quasi brutal que aleshores sí que gastaria l'instrument, i que... Bé, en aquest cas, es tractaria d'un carnisser autèntic. Ens trobem en canvi amb un filòsof que sap servir-se de l'instrument diguem de manera seductora. Empra la seducció en lloc de l'arma. Fa servir tota la futilitat de la seducció.

Tornem al desig i provem encara d'aclarir-ho. Diguem que el desig és el del sub-

jecte. Tota la psicoanàlisi s'ocupa precisament del subjecte i del seu desig. La seducció, mentrestant, s'ocupa de la de l'objecte. Reprenem la distinció subjecte/objecte. El subjecte no pot fer més que desitjar, mentre que l'objecte pot seduir. Per a la seducció el desig és una hipòtesi inútil, una hipòtesi feixuga. La fruïció roda al voltant del desig però sense creure-hi veritablement, sense deixar-s'hi agafar. Cal no prendre la iniciativa del desig, no més que en les arts marcial japoneses no s'ha de prendre la iniciativa de l'atac. El que ataca primer està perdut. Aquell que desitgi primer estarà perdut. Vet aquí la regla del joc. Per la seducció, conseqüentment, el desig no existeix. És com per al jugador, per altra banda, en els jocs d'atzar. No hem pas de creure que el jugador creu en l'atzar. Ben al contrari, o parteix de la hipòtesi que l'atzar no existeix o el desafia en la seva existència o no existència. La seducció desafia, així, l'existència del desig. En provoca l'existència i la decep. El desig, llavors, es limita a ser una astúcia per a la seducció. I per aquí torno al desafiament (sempre hi torno), car és important. Les coses poden tenir diverses formes d'existència...: o bé existeixen en si mateixes (això, però, no ho crec), o només existeixen pel desafiament que les impulsa a existir. És el desafiament, que les fa existir. Només existeixen en el moment —sovint efímer— que s'enfronten a aquest desafiament de l'existència: en el moment que se les sedueix. Potser ni tans sols no existeixen quan les produïm. No aconseguim mai de fer-les existir per la producció; contràriament, les fem existir seduïnt-les. Però llur existència és aleshores molt més fràgil, molt més efímera: no dura gaire. Les coses, nogensmenys (quan dic les coses vull dir la gent, les persones, etc.), existeixen sota el cop de la seducció. I és aquí, que us sentiu existir. No quan som produïts, o quan ens produïm... Hom existeix quan és seduït, la qual cosa resulta diferent.

Ja he dit que rares eren les coses que arribaven a aquest estadi de la seducció. Això no exclou el fet que la seducció sigui la regla fonamental. En realitat no vivim profundament sinó és en aquest estadi de la seducció. Les coses semblen tenir una existència lineal, una continuïtat: una història. Potser és que tenen dos cicles, nosaltres mateixos probablement tinguem dues formes de vida: una forma lineal en què les coses es donen en un temps normal, en què nosaltres tenim la impressió de progressar, d'anar devers un final, i una altra forma diferent. Dues formes o dos cicles d'existència, el segon dels quals seria el cicle de les aparences. Un cicle que caldria anomenar fatal, aquest, contràriament a l'altre que és el cicle històric. Per una banda la nostra línia de vida, històrica, i una altra trajectòria molt més circular, feta d'aparences, de tots els efectes de seducció, de la metamorfosi, amb tots els esdeveniments fatals que ens travessen. I això és com una altra vida, plena de seducció. No ho sé, però potser sí que vivim sempre als dos nivells, i simultàniament. Tot i que la temptació més profunda és la de viure al nivell de la seducció més que no pas al nivell d'una història. La seducció seria aleshores ineluctable, sempre victoriosa. En canvi, però, assistim —com ja deia al començament— al triomf de tots els sistemes de sentit, de sistemes d'interpretació dogmàtica, sistemes de racionalització del món que a tot arreu són victoriosos. Estem envaïts, rodejats per tots aquests sistemes.

La interpretació apassiona, i sembla proveïda d'una força que pot arribar a destruir tota mena de seducció. Entre aquests grans sistemes d'interpretació incloc la psicoanàlisi, l'últim sens dubte i potser el més bell dels sistemes antisedució, la seva antítesi. Grans sistemes, aquests, però fallits. Tots ells han fallat en l'intent de

produir una veritat, quelcom que tingui a veure amb una veritat definitiva o qualsevol mena d'objectivitat. Car aquesta és llur pretensió, però no ho aconsegueixen. Aleshores, potser ni tan sols no val la pena tractar d'oposar-s'hi realment, a tots aquests sistemes, perquè en el fons són ja relativament fràgils per si sols. La resistència de fet ja es dona: és aquella que les aparences oposen a la veritat. Resistència de la superfície a la profunditat. Resistència de la seducció a la producció... I qui hi guanya, al capdavant, amb tot això? No hi ha evidència, però sembla que el discurs de veritat, aparentment tot poderós, s'escapa per si sol. Mentre la seducció continua sense treva el seu treball. Des del mateix moment que pronuncieu una paraula de veritat, des del moment que un sentit és enunciat, immediatament fuig. Immediatament es consumeix i s'anihila. S'escapa. Ja no hi ha possibilitat de fonamentar una veritat i d'aferrar-s'hi, no n'hi ha almenys per nosaltres. El que sí que hi ha és una mena de dissolució quasi espontània, una autodestrucció, de tots els sistemes de veritat. I això és bona cosa en la nostra situació: és el nostre destí. Vé a ser com la venjança de la seducció cara a un sistema actual com el nostre, sistema de dissuasió, sistema de simulació que tendeix a reduir totes les finalitats, a reduir totes les referències, i que finalment, malgrat tot, fracassa en l'intent de reduir allò que sembla més simple. Això és: les aparences.

Tot pot ser produït. Tot pot ser destruït. Però hi ha quelcom que sembla resistir-se a aquestes operacions. Són les aparences. És a dir, una cosa que no té sentit, i aquí està la nostra darrera possibilitat. El sistema arriba a controlar amb gran eficàcia tots els procediments de producció del sentit, però no aconsegueix controlar la seducció de les aparences. Cap sistema no pot abolir-les. Potser és aquí on podríem provar de trobar... vull dir que en el fons no crec que es faci un bon ús de la seducció. La seducció és aquí. Això és tot. És una estratègia, però no és una estratègia calculada. Però hi ha potser un bon ús actual de la seducció, tanmateix. No en el sentit que jo l'utilitzo... ¿Com ho podria anomenar?... És aquella seducció de la que sempre parlem, vull dir la seducció tova i publicitària. Bé, sí; ens sentim seduïts per les imatges de la publicitat, pels «ídols» de la cançó, etc. Evidentment, no és en aquest sentit que parlo, aquest no és el recte sentit de la seducció. Això és la sol·licitació de les masses per obra dels *media*. Insisteixo que no és d'això que parlo, sinó d'un sentit més profund. Ja ho he dit: aquella mena de resistència de les aparences a la profunditat, resistència a tots els sistemes policials, informàtics, de simple informació, que ens volten. Sistemes de quadrant o de compartimentació, de localització, de control —tot això ho coneixem prou bé. Potser hi ha una estratègia de la seducció, possible estratègia seductora que en el fons seria: Com escapar-se? Com jugar amb la veritat? Com maquillar-se (el maquillatge en el sentit d'una estratègia de massa)? Com dispersar la identitat? En lloc d'ésser, simplement, busquem de formar-nos en la recerca de la identitat. Tots reivindiquem, volem fabricar, la nostra identitat... En canvi, convindria saber quines són les estratègies per dispersar-la, la identitat. Per desembarassar-se d'aquesta identitat gràcies a la qual el sistema us controla. El control s'exerceix en vosaltres gràcies, precisament, a la trampa de la identitat. És la seducció que us en desvia, de la vostra veritat, i així, només, podeu escapar al sistema. ¿Com trobar un efecte ficcional per a la identitat a través de les aparences? Per la seducció, que serà aleshores una història de l'estratègia del cos, del cos i de l'esperit. Una mena de maquillatge general, de joc fet d'aparences contra la veritat mortal dels fets, de les proves, dels controls, etc., etc. Caldria inven-

tar doncs tota mena d'enganys, maneres de desaparició. No solament una forma de producció, sinó també una forma de desaparició. Provar alguna espècie de geni maligne. És el que seria la seducció: un geni maligne amb el qual oposar-se al sistema totpoderós. Malignitat que trobaria una força dissuasòria superior a la del sistema. La història de la seducció ha estat sempre això. És per això que no resulta extremadament nou tot el que us dic. És la puixança del mal. La seducció ha estat sempre justament condemnada per diabòlica. Només... que caldria rehabilitar el principi del mal. D'una certa manera, rehabilitar la força de l'artifici, de l'engany, de les estratagemes, de la dissimulació; puixança de l'absència, precisament, en lloc de la presència. Per tot arreu la seducció consisteix a quedar-se en la història, en la nostra història cristiana, ben entès. La seducció s'alça contra Déu, contra el Bé, contra la Moral, contra els fets, contra l'evidència. Sempre ha existit aquesta mena de força maligna, força diabòlica que mai no ha estat exterminada. Avui ens cal reinventar la puixança de les aparences contra l'empresa terrorista de la veritat que és la del nostre sistema.

Això és tot. Moltes gràcies.

8 de maig 1984

Jean Baudrillard
Professor de Sociologia
Universitat de París VIII (França)

Col·loqui

— En els seus darrers llibres sembla defensar la superestructura sobre la infraestructura, la seducció sobre la producció, l'ordre simbòlic sobre el productiu... no hi ha el perill que aquest discurs s'instal·li en el camp d'una retòrica de consolació o, encara més, d'una retòrica d'ocultació de les condicions i relacions d'explotació?

— Bé, em fa l'honor de pensar que aquest discurs és retòric. Ja tenim alguna cosa. Però darrera sento una desqualificació del discurs retòric en general; desqualificació de la superestructura, aparentment frívola i àdhuc francament reaccionària. En fi, ja la coneix mica, aquesta objecció. I és difícil de contestar. El que puc dir és que jo no dono cap mena de privilegi a la superestructura sobre la infraestructura, ja no hi parlo, en termes d'infraestructura o superestructura. Per a mí, la seducció no és pas superestructural i la producció infraestructural. En un moment donat, posem, he pogut jugar a caggar els termes dient que el simbòlic és infraestructural i l'econòmic una mena d'il·lusòria superestructura... Però ja no, ja no hi jugo, a aquest joc. I és que no és en termes d'estructures, que tot això es dona. Totes aquestes històries miro de desestructurar-les, precisament, per tal de veure què s'hi juga. Vet aquí: és ben bé al nivell de joc..., però no en el sentit frívol del terme. Jo busco la regla, d'aquest joc, no l'organització estructural de les coses. Les coses volen imposar-se sempre com a veritat. I no busco la veritat ni la infraestructura ni en la superestructura. Així que l'objecció pot ser considerada com una lectura tendenciosa, això és: ho interpreta, un cop més, como una voluntat de mistificació, voluntat retòrica... en fi, el «bell discurs». Però cal acabar precisament amb aquesta idea d'organització, idea d'interpretació de les coses en termes de caire racional. Tot el que vull saber d'allò que parlo és com funciona, i em sembla que funciona d'una altra forma que amb l'estructura, sigui materialista o simbòlica. És clar, resulta possible de dir que tal o qual cosa funciona en la infraestructura econòmica, posem per cas. Podem dir que funciona segons l'ordre simbòlic, és aquest ordre el que

domina. És el codi, és... Però jo no diré ni una cosa ni l'altra. Jo crec que funciona per desafiament, reprèn l'antagonisme. Així, l'antagonisme pot trobar-se entre una o altra postura, pot ser estructura simbòlica, estructura econòmica, etc. L'essencial, però, és que hi hagi el desafiament. Em direu que tot això ve a ser un idealisme, una altra manera de... Sí, però ja no crec gens en l'economia com un ordre de veritat. I també he deixat de creure —com us ho expressaré?— en el simbòlic o en la lingüística o en la semiologia, etc., com ordres de veritat. Tampoc no crec en la psicoanàlisi com interpretació fonamental de les coses. Vet aquí, les elimino perquè totes elles liquiden justament la seducció, el desafiament, la relació dual i antagonica, etc., i busquen una clau d'interpretació definitiva.

Sí, sempre se'm pot acusar de recaure en un discurs que es trobaria fent costat al poder, però no crec que sigui el cas. El que busco és resoldre els processos de dominació, de control, de poder. Pel fet de trobar-me en un punt radicalment oposat al del poder busco l'estratègia més eficaç per a provocar el seu fracàs. I no és ni la infraestructura ni la superestructura, sinó —em sembla— una estratègia transversal, seductora, en el sentit que ja he explicat. Una estratègia irònica, certament; estratègia de la desviació; estratègia, també, de la desaparició. La desaparició, però, no pas en el sentit negatiu del terme. Em refereixo a l'art d'aparèixer i de desaparèixer. Això és el que ens podria evitar el terrorisme. Terrorisme —com jo ho denomino— de la producció, de la veritat, del dogma, etc. Així que podríem parlar del dogma de la infraestructura. També és vàlid com a veritat, i tan odiós per això como qualsevol altra cosa. Dit això, hom pot objectar que també jo faig una teoria de la seducció com a veritat. Doncs no, és el llenguatge el que funciona malament. Car, estem ben obligats a denominar «seducció» a la seducció; en tot cas, però, no és per a fer-ne una clau útil per a les altres coses. És més aviat la qüestió: ¿quines són les forces que serveixen per desviar les altres?, ¿les forces capaces de posar contínuament en dubte aquesta estructura de veritat i de control? I aquí no crec que sigui possible buscar en cap altra direcció.

—Vostè realitzà una crítica radical al concepte d'objectivitat i a allò que n'és el nucli principal: el concepte de realitat. Crítica que culmina en la següent afirmació: «només ens deslliurem d'un encantament (ens desencantem) per caure sota la influència d'un encantament més poderós». Des d'aquesta perspectiva, hauríem potser de reivindicar el continu fluir del mite més que no pas el seu anorreament?

—Sí, en què consisteix el problema de tornar a trobar una mitologia, de reinventar el mite que seria nostre? Però és que de primer ja no sé gaire bé si ens trobem encara en l'era en què hom pugui mantenir alguna mena de força del mite... Potser sí. Però jo no hi crec gaire. Ens trobem massa ben inserits en un període d'interpretació, gran període d'un poder absolut de la causalitat, de la racionalització, etc. Els mites, sí, cada dia en reinventem; són mites, però, de segona mà, mitologies resuscitades artificialment. I, essent així, em pregunto què valen. En fi, no hi crec, en l'autenticitat d'aquest tipus de mitologies. Ara bé, si n'hem de parlar, si en tenim realment una, de mitologia, és la de l'objectivitat. Crec que avui no tenim més mitologia que la de la veritat, de la causalitat, de l'objectivitat: de la ciència, finalment. Mite d'un saber sobre el món que serviria per a transformar-lo, i, per tant, per a fer que deixés de ser mític: Fer que ens desempalleguem de tots els mites per tal d'accedir, finalment, al mite de l'objectivitat del món. Un món, per segur, *entès* pel subjecte. El subjecte seria així amo del món sota el signe de l'objectivitat.

És aquí que puc dir que no hi crec. Tots els mites antics, els mites en les grans societats anteriors, són exactament l'invers del que he descrit. Perquè hi ha un poder dels mites. Però, què expliquen? Ho expliquen tot. La seducció del món es troba en tots els mites que es basen en la metamorfosi, en el poder de les aparences, en el fet que l'ordre simbòlic del món es troba precisament en la circulació simbòlica, en la seducció de les coses, en el joc metafòric, etc.

Això ho diuen totes les grans mitologies. Mai no es tracta de la veritat. I nosaltres hem posat en lloc de tot això una recerca folia de la veritat. Penso que anem errats. No és que

vulgui ressuscitar els mites anteriors, no. Això s'ha ben acabat. Pensem una mica, però, que aquest altre poder que hem oblidat persisteix encara; i que és un poder que es venja, que simplement ens està ensorrant aquesta bella idea de veritat (d'objectivitat, de la transformació del món, de la ciència: idees que arrenquen del segle XIX), idea que comença, malauradament —o feliçment, potser—, a arribar al límit. Perquè són els científics, físics, microfísics, biòlegs, etc., són ells qui, avui, a les mateixes fronteres de llur ciència, comencen a posar en qüestió la idea mateixa de veritat. És que podem abastar l'ordre del món? És que podem extreure la veritat d'alguna cosa? No, avui ni tan sols els científics poden contestar afirmativament. Ja no tenen aquesta pretensió.

Així que podeu considerar-me una mica en el camp de la fabulació. Reconec que això que explico és una faula. Ve a ser teoria-ficció. En definitiva: no en sé res. Però penso que és una faula en el sentit que faig la hipòtesi de què aquest món que hem totalment objectivat, objectivat com a natura per poder dominar-lo o controlar-lo, és efectivament una força viva capaç de desafiament, de seducció, de passió directa. Hi ha passions de l'objecte i no solament passions del subjecte. I jo tinc esperança en aquesta mena d'energia, de poder de l'objecte per trencar la pretesa objectivitat del nostre saber i de la nostra ciència. Així que és un duel, justament. Ho veig així, com un antagonisme. Un contra l'altre. I no busco la reconciliació. I és cert: he abandonat qualsevol idea dialèctica de reconciliació del subjecte i de l'objecte. Penso més aviat que entre els dos extrems hi ha un duel; eventualment, un duel a mort, un duel enigmàtic com és, precisament, la seducció. És un joc important: el subjecte l'ha guanyat durant molt de temps. És a dir, tota la nostra història és una història del subjecte: l'objecte ha desaparegut en l'horitzó del subjecte. Ja no és més que una cosa inert, passiva, disposada a què l'analitzin. Resulta fantàstica aquesta mena d'imaginació de la ciència, segons la qual l'objecte és present per a fer-se analitzar, que només és una mena de matèria a l'espera d'una anàlisi feta per un subjecte per tal d'agafar un sentit. Perquè si no és així (si no hi ha anàlisi) no té sentit. Sí; aleshores jo dic que efectivament no té sentit, i que és aquesta absència de sentit allò que avui resulta interessant. Ho veieu, doncs? És un capgirament, un trasbals de la situació, però que no privilegia ni infraestructures ni supraestructures del món, car això ja no m'interessa. L'objecte del que parlo no té ni infraestructura ni supraestructura. No és objecte de coneixement, és una força.

—¿Pot ser entès això com una posició favorable a la sofística?

—Hi ha qui ho pretén. Jo, per contra, penso que ningú no està en condició de dir la veritat. Per començar penso que no n'hi ha. Perquè la veritat seria... com la revelació d'una objectivitat del món. Només que tal objectivitat —revelacions apart— no veig on la podríem trobar. Però fins i tot si existís, el fet de dir-la, el fet de passar-la pel llenguatge, remetria per força la veritat a una espècie d'aparença. El llenguatge, sigui el que sigui, és sempre —àdhuc el llenguatge científic— una retòrica. I hi tornem: no podem evitar la retòrica del llenguatge, vull dir la força de seducció que el llenguatge té com a *medium*. El llenguatge no solament trameta una veritat, els signes no es limiten a reflectir els objectes o les coses. No, en absolut. El llenguatge, els signes, tenen una acció pròpia. I diré, fins i tot, que el llenguatge té sempre una acció destructiva sobre qualsevol veritat que pretén revelar: li posa trampes, la desvia, la distreu, etc. Aquesta és la força de seducció pròpia del llenguatge, no ho hem d'oblidar. Hem volgut creure que podíem utilitzar el llenguatge com un *medium* exacte, com un instrument pur amb el qual dir i propagar la veritat. Però això és una gran il·lusió, la gran il·lusió de les llums, dels ideòlegs de les llums, i d'una filosofia de tall idealista. Això és l'idealisme del llenguatge. Perquè el llenguatge, ell, duu a terme el seu propi joc; per això dic que l'objecte és sobirà, que té la seva autonomia. També el llenguatge és un objecte, una cosa amb una... Vet aquí, no sé si és una estructura, però sí que té una existència exterior al subjecte, amb els seus processos autònoms. Tot es dona com si el llenguatge es trobés sempre en una mena d'estratègia de seducció en relació a nosaltres. Ens desvia, desvia tot allò que diem de la veritat, el qual està molt bé. Feliçment, perquè de no ser així ens trobaríem sempre cara a la veritat, cara a allò que creiem saber. I per a mi això

no solament manca d'interés, sinó que també és la mort. Seria un sistema totalitari, aquell en què tot, veritat inclosa, resultés visible. Un sistema perfectament totalitari, i ben entès en política, on la veritat sempre es diu, on les raons sempre es donen, on tot el que hom fa és immediatament explicat. No és únicament en els camps de concentració, on el totalitarisme es dona. Totalitarisme és que a cada moment us veieu voltat de la vostra veritat, voltat de totes les raons que teniu per a fer això o allò. Això és per mi el totalitarisme.

Així que el llenguatge, que és molt més subtil que nosaltres, desvia sempre la veritat, i no solament ens cal acceptar-ho, car no és una fatalitat en el seu sentit negatiu, sinó que ben al contrari és una bona fatalitat. Aquest és un motiu per a no refusar, per a no menysprear, la retòrica del llenguatge. Felicitment, doncs, no solament el llenguatge desvia la veritat, sinó que també els objectes, subtils com el llenguatge, se'ns escapen. Em refereixo a la resistència dels objectes, de l'objecte, de la matèria, fins i tot de l'objecte científic, a les empreses d'interpretació i de verificació del món. En això resideix la nostra sort. Altrament, cauríem en un univers de veritat, això és: un univers de mort.

—Quina és la posició o el joc dels mitjans de comunicació, en tot això? No són els *media* una manera de manipular «seductorament» la veritat?

—Ah..., això és difícil de contestar.

Per on passa la seducció? Això pot resultar inesperat, perquè descriure-la en termes de... Bé, en el llenguatge pot passar a través de... el poema, aquesta mena de jocs que són ja més subtils. Però avui es produeix una allau immensa de desviacions. És que podem anomenar-ho seducció? No en sé res. Els *media* mateixos, és que no són el *medium* del poder?: lloc de les idees dominants, de la ideologia dominant, les paraules d'ordre, etc. Us penseu que els *media* operen... objectivament, en el sentit que el poder vol que operin? No, certament que no. En realitat, l'interés dels *media*, si fossin veritablement expressió pura i simple del poder, ja fa massa temps que tot seria controlable a través seu —i no és així. Pel que fa a la classe política, per exemple: els *media* són tan destructors de la veritat política de la classe dominant com de la ideologia que se'ls oposa. Els *media* ho destrueixen tot, vet aquí l'afer. Tot ho neutralitzen. Neutralitzen les significacions per acumulació, saturació, impacte, etc. Ja sabeu com funciona la televisió, per exemple. Totes les veritats hi apareixen. Hi apareixen al mateix temps que s'anul·len totes. I no és pas veritat que els *media* afavoreixin els missatges en tal o qual sentit. Això seria la veritat de Mac Luhan: ja no hi ha missatge, hi ha un *medium* que funciona i aquest *medium* és una mena de... Decididament no; els *media* són la simulació. La simulació no és mentida, no és simulació.

—Però el públic hi creu, en la informació dels *media*... Són vistos com la imatge d'allò real.

—No, per què? Per a qui? Penseu que les masses creuen en els *media*? Hi creieu vosaltres, potser, i jo també, perquè som intel·lectuals.

—Però la veritat és que els *media* distorsionen la realitat, i aquesta distorsió reverteix en les masses.

—Sí, però aleshores sobrestimeu molt la força mistificadora. Us trobeu encara en la ideologia dominant, que vol que totes les masses són mistificades pel poder i pels *media*. Etcètera. Això forma part de la ideologia dominant, feu costat al poder. En aquest cas, si el que dieu fos cert, ja faria molt de temps que tota possibilitat de resistència, àdhuc tota mena de sensibilitat, haurien desaparegut. Ens trobaríem completament transmutats, informatitzats. Aparentment, sembla que hagi d'anar així; en realitat, però, sabem que no és pas veritat. Quina importància li dona, el telespectador, quan veu la televisió? Cap, cap absolutament.

—Si els *media* no afecten a les masses, per què avui hi ha aquesta apatia, aquest rebuig de sortir al carrer, tot i que sortint-hi (cada cop que ho hem fet) l'únic que hem aconseguit és reforçar el poder?

—Sí, resulta paradoxal. D'una banda deploreu que els homes no es moguin. Si es moguessin, suposo que seria per fer la revolució, altrament no valdria la pena. Si deploreu que no es moguin i al mateix temps penseu que bé, que cada cop que ens hem mogut —i això és profundament cert— hem acabat per accelerar aquest mateix sistema, hem donat armes al sistema... Cert. I resulta paradoxal, no es coherent la proposta. La coherència seria més aviat una mena de..., no pas de consciència política, sinó de profunda reacció col·lectiva... Perquè, efectivament, hem acabat per entendre que com més belluguem més reforcem els sistemes de control. Entrem més i més en el visible. Com més reivindiquem més a la vista ens posem, ens desemmascarem per a obtenir la nostra veritat, augmentem el sistema que no espera ja, avui, altra cosa de nosaltres. Sol·liciteu del sistema que reconegui la vostra veritat, que us doni la informació, tots els drets, etc. Ho tindreu; segur, que ho tindreu. No hi ha dubte. Acabarem per tenir-ho, tot això, però aquí, precisament, ens trobarem en un sistema ple, saturat, com un ou: un veritable sistema totalitari. Ja no és aquí on un moviment, diguem-ne tradicional, pot produir-se, moviment eficaç, ofensiu, operacional... Jo penso que hi ha una altra estratègia silenciosa en el fet de no moure's, i que no cal interpretar com a pura passivitat, hipòtesi reaccionària... No.

—Aleshores caldrà quedar-se quiet, no fer res?

—Sí, això cal veure-ho en un sistema lent, un sistema immòbil. I el problema, aquí, és de moure's, justament, de fer que les coses es moguin. En un sistema d'acceleració com el nostre el problema és de lentitud, la qual cosa és diferent. Cal revisar-ho tot en funció d'això, perquè nosaltres participem de l'acceleració. Ens trobem sempre en aquest estat, pel que fa a la reivindicació, la identitat... Ens movem, ens tornem mòbils, cada vegada més autònoms. Això forma part de l'acceleració del sistema. Com fer-ho, per ralentir? I ralentir què? Com fer-ho? És aleshores que cal pensar en estratègies d'inèrcia i tractar de vèncer aquesta espècie de perjudici moral que vol per nosaltres la lentitud, la inèrcia, la *passivitat*, etc.: tot això, sigui immoral, dolent, rebutjable. En aquest aspecte ens trobem enfonsats en una ideologia pegona. Cal vèncer-lo, aquest prejudici, prejudici moral per on participem en el sistema dominant —i del tot. La condemna pejorativa de tot el que pot ser lentitud, inèrcia, etc., tot això, és una expressió pura de la ideologia del sistema, i hi participem tots. Ningú no se'n salva. Jo tampoc, naturalment.

—Què en queda avui de l'esperit que conduí al maig del 68?

—Aparentment no res. Però això és el que resulta interessant: el fet que políticament no en quedi res. En l'escena política, insisteixo, penso que no en queda res. Em sembla que tots els fets del 68 —parlo en termes polítics— han contribuït a retardar deu anys l'arribada del socialisme. No ho sé, si el socialisme hauria arribat deu anys abans de no haver estat pel maig del 68. Això, però, és més o menys tot el que es pot dir. Ara, si políticament no en queda res, això qualifica nogensmenys un tipus nou d'esdeveniment. Un esdeveniment sense conseqüències que no té vertaderament massa interès en el pla polític. No ha transformat pas el món. Ben al contrari, és potser això el que l'ha fet recular en certa mesura. En aquest sentit no ha estat pas una revolució. És una mena d'esdeveniment, i no sé qui n'ha esgotat les conseqüències. Així que, què passa després? És que potser en queda alguna mena d'eficàcia silenciosa, d'aquesta cosa? És possible, però no al nivell en què tal esdeveniment hauria alliberat noves forces, noves reivindicacions. No. De totes maneres, aquestes reivindicacions s'haurien produït sense el maig 68. El 68 no ha afegit res a la història de l'alliberament o de l'acceleració del sistema. Ha estat un efecte especial,

com un macro-efecte instantani, sense conseqüències, i prou. Jo he fet... Bé, he fet una hipòtesi. No puc abandonar la idea que allí va passar alguna cosa. Sí, segur, però on són les conseqüències? Penso que foren absorbides pel propi esdeveniment, com en astronomia un forat negre absorbeix la pròpia llum. I aleshores, en què es converteixen? Per quina cosa ho hem de substituir? No té història, el maig del 68. La història pot ser posada en la història cronològica d'actualitat, però no és realment història —i amb això passa igual. La paraula té una història, però el silenci no en té; i malgrat tot funciona, absorbeix, d'alguna forma. El 68 ha vingut a anorrear la credibilitat de la classe política. I no és pas perquè hi ha el socialisme, ara, que les coses canvien. La credibilitat política fou liquidada, i això deu quedar en algun lloc, per bé que no com a cosa visible. I en aquest moment, hi tornem: hem reprès el corrent normal de les coses, han tornat les eleccions, ha arribat el socialisme. Tot és perfecte. Però penso que en algun lloc, subtilment, aquesta objectivitat de quelcom..., la credibilitat de la història, la continuïtat, tot ha estat esquinçat, i a partir d'aquí ens les havem amb un socialisme... pòstum. Socialisme, en fi, que podem considerar aliè. I tot el que passa, passa sobre un fons de desaparició. Quan parlava de desaparició, és això que volia dir... En algun lloc, alguna cosa ha desaparegut definitivament. Fixeu-vos-hi: no cal una consciència política per saber-ho, per entendre-ho. No és assumpte únic d'alguns intel·lectuals; per altra banda ningú no ha estat mai capaç d'analitzar-ho vertaderament. Jo, però, crec fermament que hi ha hagut una mena d'esdeveniment, d'accident, de catàstrofe, diguem-ne infrapolítica o transpolítica. I això marca l'escena política amb una desaparició virtual... Sí, ja sé: les eleccions, la dreta, l'esquerra; però en el fons hi ha una profunda indiferència, una ironia, que és ja la de les masses i no la dels intel·lectuals en relació a tot el que pugui passar al nivell d'aquesta història avui. I prové, aquesta situació —per bé que no totalment, sí en bona part—, del maig del 68. És el que puc dir.

—Tot el maig del 68 es reduïria així, penso, a una situació seductora...

—Sí, sí, hi estic d'acord. Hi estic d'acord, amb aquesta hipòtesi. Però quan es diu això, la resposta és una gran rialla. En general és inacceptable. Si tot només era seducció, aleshores no era res. D'acord. Fou un esdeveniment..., esdeveniment de seducció. En el sentit, però, de desviació d'una veritat política. També hi ha hagut aspectes diferents perquè s'ha produït un esdeveniment de la paraula. O millor: podem dir que fou l'alliberació de la paraula. També això s'ha dit. Ha estat moltes coses. Però jo crec que en bona part, la part més virulenta per altra banda, fou un efecte d'acabament, un efecte de desaparició d'una forma cultural. Diguem que fou una cultura que es donà el luxe de desaparèixer. Fou una manera d'anar de cop al límit del social, en realitat al límit de les veritats socials i revolucionàries sense acabar, per això, amb la història, sense creure en la fi de la història. Ben curiosament, és cert, no hi hagué una violència extraordinària, vull dir que no tingué l'aspecte d'una revolució diguem tradicional. No, en aquell moment fou l'aparició de la violència pel carrer; però al mateix temps fou quelcom que no aspirava a sobreviure, un esdeveniment sense continuïtat. Quelcom del que no en queda res. En parlàvem ahir, és gairebé el mateix: un poema reïxit, alguna cosa reïxida amb l'artifici, és quelcom del que no en queda res. No se'n pot fer història. Sí, podeu posar-lo en un manual d'història, però no serà ver. I és que no en té, d'història. De certa forma va més ràpid que la història, i és potser per la seva força anticipadora que no podem arribar a interpretar-ho.

—Quines foren les repercussions del maig del 68 (perquè n'hi va haver, sens dubte) durant els anys 70?

—Sí, hi va haver molta por durant el anys 70, i hi encloc el 68, és clar. Les repercussions en els anys 70 són les d'una gran por, i també en la teoria. Tot desenvolupament teòric, prou aventurat diguem, fou... Perquè malgrat tot n'hem destruït alegrement, de conceptes, d'idees. Durant quinze anys ha estat un bell acte de fe, i això ha deixat una gran por. És clar, per molts, com viure en aquest buit? Hi hagué un efecte de reacció, ben cert, un

efecte de reconstrucció. Ens refem la moral. Ens refem una salut intel·lectual. Tornem al treball. Tornem a la investigació. Etcètera. I això, dóna novament una mena de tendència al pensament seriós, institucional, objectiu. Cal proporcionar les proves, del que hom diu. Cal donar les referències. En aquest aspecte, també, hi hagué la por. Em penso que més por en els mitjans intel·lectuals que al nivell de les masses..., que es trobaren menys afectades pel 68. Hi va haver en aquest moment una mena de... No sé si ho podríem considerar com una restauració d'antics valors...

—Potser és això el que coneixem com a post-modern...

—Ah, no ho sé. Potser en el sentit que la post-modernitat seria l'intent d'apedaçar (*bricoler*) amb els vestigis d'allò que fou destruït, alegrement destruït durante quinze o vint anys.

—La qual cosa no deixa de ser una simple forma de modernitat.

—Sí, però aleshores, en aquest cas, és més aviat un art de la desaparició. Un art d'apedaçar, de torna a enganxar.

—Allò que denominem modernitat és sempre el pas a una altra cosa, una mena de passaport o bé de...

—Sí, sí, és una mena de passaport, la modernitat. Ara hi ha les ruïnes de la modernitat. Hi hagué, efectivament, una mena de catàstrofe; en fi, grans —com ho diria?—, grans esperances de la modernitat, afegint-hi, és clar, les esperances revolucionàries. I així, avui, reconstruïm en un món aleatori, en el qual no hi ha una veritable direcció, un sentit. Som davant d'aquesta història... On és el sentit? On és la direcció? On és la veritat de les coses? Així, el fet de recuperar tàctiques apedaçant, de refer-se zones de treball, zones de parcial racionalitat —tot això petit, minúscul, quasi domèstic, d'ús privat per tal d'arribar a l'any 2000— tot això, dic, indica una voluntat d'esperar tot preguntat-se què és aquesta situació... Perquè és veritat que tal situació resulta incomprendible per a tothom. Situació potser no confusa: insoluble. No és que sigui una situació regressiva, car —malgrat les aparences— restaurar els vells valors realment no és possible. És més aviat una situació aleatòria, indeterminada, en la que cadascú es refà com pot una mena d'objectiu a curt termini, tracta de retrobar un dispositiu de treball. En definitiva: no ho sé, és ben difícil. I fem veure que juguem a la crisi, però és una coartada. La crisi es allò que permet al govern de governar en nom de la crisi. Això és: permet restaurar la moral, una moral física, per començar. També permet als intel·lectuals de tornar al treball tot dient-se que és la crisi, que cal donar de si... La situació permet, al capdavall, que tothom torni a trobar la seva petita moral, tot petita, d'ús efímer en realitat. D'altra banda és molt difícil endevinar què pot passar, justament perquè un tipus d'esdeveniment com el de 68 és en bona part imprevisible, ningú no l'havia vist venir. No solament imprevisible, ben entès, sinó també inseqüent. Així que no podem, amb aquest ajut, dedicar-nos a especular, a extrapolar sobre una història futura. No és possible. Qui sap si altres fets tipus 68 —vul dir anòmals, en el fons— no es produiran. Però no podem preveure'ls. No en sabem res. I també podria ser que no es produís res de res... Escolteu, això és un efecte —com us ho diré?—, un efecte apassionant, sí, efecte d'un món que va massa depressa, on les causes no poden ser analitzades perquè ni tan sols tenen temps de manifestar-se. És així com gira, el món, produint-se per efectes. De cop es donen efectes incomprendibles, rapidíssims, efectes de moda que ennueguen desapareixent tan depressa com han vingut. Aquesta és doncs la situació d'un món on els efectes van més ràpids que les causes i que es lliura, per això, a l'aparició i desaparició dels efectes. És un joc apassionant. Un joc que veig molt proper al de la seducció. Vet aquí perquè no resulta desesperat, aquest assumpte. Ho és, només, si prenem el punt de vista de la història, de la moral, d'una continuïtat; aleshores sí que hi ha

de què desesperar-se. No és desesperat, només, si retrobem un sentit del joc, si tractem de jugar... A què, podem jugar? No en sé res. El que desconeixem de moment és la regla del joc. I ningú no pot dir-la. Els que pretenguin exposar-la, aquesta regla, són uns estafadors. Ara, la possibilitat de jugar existeix, en un món inestable com el nostre, en un món aleatori... El que passa és que hi ha malgrat tot una certa diferència amb el que jo dic. Perquè no aconseguixo creure que sigui precisament la seducció, el que es troba aquí. I això per la simple raó que la seducció l'entenc més aviat com una força del mal. Jo diria: un geni maligne. No pas el geni de la productivitat, sinó d'altres coses; geni irònic, maligne. Això és el que crec, però no estic gaire segur que sigui precisament aquest geni el que es troba darrera de l'estat aleatori, indeterminat, que ens volta. Ens trobem potser, i simplement, en flotació d'alguna cosa qualsevol... Cosa feta amb un art incompreensible i incontrolable. No sé per quin motiu hauria de canviar. No hi ha res aquí que sigui particularment seductor. No en té res, de geni maligne. Tot són efectes, efectes perturbats, efervescents. Però caldrà fer-s'hi, caldrà trobar-hi, en tot això, una mena de regla de joc... I la seducció tampoc no és que demani una resposta. Ja ho dèiem fa una estona. El que demana és un duel. La qüestió és que cal que es doni un desafiament i un duel. El problema per nosaltres, en aquest món, és: **On trobar el protagonista? On trobar l'antagonista? I com fer la jugada, d'un duel?** Tot això, evidentment, perquè cal que hi hagi dualitat per a la seducció. No hauríem d'estar en un univers indeterminat; ens cal un joc i una regla de joc. Una relació dual és en certa forma un secret... I on és el secret en el nostre món? Justament tots els sistemes tendeixen a eliminar-lo, el secret. Un antagonisme veritable —veritable, dic— ja no es troba enlloc. Ja sabeu com descriure el món, avui: una mena d'univers-bombolla de narcissisme on —absent tota alienació i veritable alteritat— cadascú es troba cara a cara amb si mateix, amb les seves potencialitats, el seu codi o les seves informacions, l'autoregulació, l'autonomia, etc. Aquest és un món autodestructor en el que no queda enlloc, ja, ni alienació ni alteritat, ni vertader conflicte, i sobretot ni desafiament ni antagonisme. I estem en el dret de preguntar-nos on el trobaríem, aquest antagonisme, car no són les dues grans potències polítiques les que mantenen una tal situació; no, això no és veritat. Són més aviat còmplices en la gestió d'aquest món polític. Aquí cal que no ens equivoquem. Alerta. Ens trobem en un món sense desafiament, sense duel, justament perquè aquesta possibilitat ha desaparegut; un món, encara més, sense distàncies, car tot és proper. Disposeu de tota la informació. Us trobeu en un reflex perpetu de vosaltres mateixos. Ah, això: és com un miratge, però no és el de la seducció. És un miratge amb el qual us trobeu closos, tancats, a l'interior d'un univers completament autoreferencial. I això ja no és seductor, sinó tot el contrari. És, si voleu, un univers de la fascinació, però no de la seducció. Car la seducció és una altra cosa. La fascinació és fascinació del neutre, del mateix indiferent, del mateix pel mateix. La seducció, en canvi, és l'atracció per l'altre absolut, per l'antagonista, el duel. Són dues coses vertaderament oposades. I és en un món de fascinació, que ens trobem, no hi ha dubte, i molt molt poc —o cada vegada menys— en un món de seducció.

— La figura clàssica del sofista és sens dubte una figura seductora a causa, precisament, del llenguatge.

— La figura del sofista... Sí, és un element de seducció, però aquí l'estatègia —no ho podria assegurar— és massa visible. Jo diria que ho és perquè primerament és una seducció del llenguatge. Abans de seduir els altres, cal absolutament seduir el llenguatge. Hi ha una veritat lingüística que no funcionarà satisfatòriament sense seducció. El llenguatge és quelcom que s'hi resisteix, a aquesta seducció; si no és seduït, però, es venjarà. Per contra: si escrivim un llibre sense sentir-nos seduïts pel llenguatge resultarà mortalment avorrit. No hi ha dubte, d'això, és la venjança de la llengua. Existeix una relació automàtica de certa seducció, amb el llenguatge, una relació a la que també nosaltres resistim. Estadística o joc d'equivalències és efectivament una de les maneres d'entrar en els possibles jocs del llenguatge. Vull dir de no operar amb ell com ho faríem amb un sistema de veritat, deixant que el llenguatge entri en el seu propi joc eventualment, perquè el sofista no és ja de

manera exacta el subjecte de l'enunciació. O sí, que ho és, car manipula el llenguatge, però ja no se situa a l'origen del sentit sinó a l'origen de tots els sentits possibles. Així, és capaç de seduir un sentit per l'altre, un element del llenguatge per un altre, etc. Aquí es dóna tot un joc que és una forma de seducció; si més no, respecte a l'asserció de la veritat en la seducció. És a dir, que el sofista allò que fa és emprar el llenguatge contra el propi llenguatge, contra aquesta mena de funció imposada que consisteix a denunciar sempre una veritat... Per tal de dir alguna cosa. Aleshores, és clar, és un ús perfectament seductor. Avui, però, on podríem trobar una sofística? En el llenguatge articulat? No ho acabo de veure. És que hi pot haver una sofística de la informàtica o de l'electrònica?... Podem jugar amb les computadores, amb els *ware-processors*? No en sé res. Sobretot que no són els mateixos llenguatges.

—Vostè parla de desaparició com una de les estratègies de la seducció. I la possible desaparició de la humanitat, seria aleshores efecte d'una seducció?

—Ah, sí, però quan parlo de desaparició no parlo d'exterminació. Aquí hi ha una matisació a fer, car no és el mateix. Desapareixer és tot un art. Ésser exterminat fins a un nou ordre no és cap art. És diferent, això. Amb l'exterminació, puix que no podem ni tan sols jugar amb la nostra vida o la nostra mort, ja som morts d'entrada. En realitat, en els camps d'exterminació no hi ha possibilitat de joc, ni amb la mort. Així que l'exterminació és tot una altra cosa. En la desaparició és un art, això d'aparèixer i desaparèixer; com un cicle metamòrfic: és a dir: un *zero*. No té cap relació amb el nuclear, encara que a propòsit de la desaparició hi hagi avui com un rerafons de «nuclearitat». Un gran joc, aquest, d'auto-intoxicació i de dissuasió. Sí, l'assumpte del nuclear és avui un gran espectacle. En aquest sentit, doncs, existeix tota una artificiositat del nuclear. No hem de ser massa crèduls, no hem de viure en aquesta mena d'història de... selecció. No, aquí és on veiem que la seducció resulta general, la humanitat s'ho manega avui per jugar amb la idea del nuclear, amb el seu risc, per establir-se en una situació mig angoixada mig lúdica. I això cal dir-ho, precisament, per a qui l'esdeveniment nuclear, és a dir la catàstrofe de l'exterminació, és quelcom real. No hi ha realitat, aquí. Vivim posant-ho contínuament en joc en la imaginació. I això és també un principi de seducció. Vull dir que si ens trobéssim davant de l'amenaça pura i objectiva ni vosaltres ni jo seríem aquí. De creure-hi realment no sé pas on seríem tots plegats: a 300 m. sota terra, potsert! O qui sap si no ens hauríem suïcidat. Això vol dir que no. Vol dir que en realitat el que fem és jugar amb el *guió*, de la nuclearitat, amb l'imaginari. I la prova de tot això és quan veiem una pel·lícula que ens vol mostrar els fets que imaginem de forma realista... No sé si heu vist el film *Un dia després*, o *El dia després*, un títol així. És perfectament increïble. Una pel·lícula molt dolenta, no solament perquè no hi ha un valor realista de tot això. No és possible admetre-ho representat de forma realista. Bé, és un efecte, l'efecte del nuclear. No es tracta d'optimisme beat, no. Creient-hi, però, no viuríem; vull dir que no es pot sobreviure a canvi d'enterrar-se a tants metres sota terra o de posar-se una escafandra. Hom sobreviu a canvi de poder tramar i destramar la realitat. Si ens trobéssim cara a cara amb la realitat pura no sobreviuríem. L'objectivitat pura, la realitat pura, la veritat del nuclear, etc., si ho tinguéssim aquí, davant nostre, seria pitjor que la bomba. Desapareixeríem. Seria l'exterminació. Felixment, però, no som mai... És una reacció vital, humana, de seducció en el sentit de desviació. No ens hi trobem mai, amb l'objectiu realista de les coses. L'extermi es produiria en aquest cas immediatament. Per contra, som davant l'espectacle de les coses, en el bon sentit del terme. L'espectacle és el geni maligne de la realitat, i vivim en el seu interior. Vivim, pel que fa al nuclear, en el seu espectacle anticipat. No està mal, tampoc.

—¿L'amenaça nuclear queda reduïda, així, a una il·lusió, com una obra d'art de la que no en sabem extreure el plaer que, vist d'una altra manera, ens produïria? Més simplement: és l'art el lloc ideal de la seducció?

—Justament un objecte d'art. Sí, una obra d'art. Agafem una pintura, per exemple. És precisament una altra escena. Vull dir que és un espai on, gràcies a un cert nombre de

signes, algú aconsegueix de posar en qüestió el principi de realitat d'alguna cosa. Amb el que juga vertaderament l'art és amb la il·lusió; i això en el millor sentit, en el sentit literal, *illudere*, posar en joc. L'art és, doncs, el resultat d'una posta en joc d'allò real. No el prenem mai per realitat, l'art (no sé què fareu, però art no), sinó practiqueu aquest joc de desviació, desviació d'allò real de la seva pròpia aparició, de la seva pròpia veritat. És això l'art, en definitiva. No hi ha altra veritat (si és que puc utilitzar aquest mot...) I aquí no ens trobem al nivell del judici estètic cultivat, cultural, que ens dirà si això és una bona obra d'art o no. Ens trobem a un nivell molt general. L'art existeix des del moment que algú crea una escena de delegació del real en tant que escena. Això és segur. Perquè la realitat mateixa no ha estat mai —i insisteixo que *no ha estat mai*— interessant, ni seductora, ni font de plaer. No hi ha plaer en allò real. La realitat és la pròpia crueltat; ni tans sols la crueltat, potser: és el grau zero d'alguna cosa, no sé què.

Per tal que hi hagi plaer, seducció, intensitat estètica, etc., cal tramar i destramar la realitat, cal que el desig d'allò real sigui decebut i desviat, forçat a fer marrada. Si és així, apareix l'art, i també la seducció. En això devem estar d'acord. Ara, això no significa que per a mi l'art sigui el lloc propi de la seducció, excloent totes les altres coses. L'art és un cas particular de seducció, però un cas molt molt interessant, evidentment.

—¿La seducció és qüestió —com l'art, aleshores— d'imaginació?

—Doncs no tinc resposta. Per a mi la imaginació... no sé què és. Fins i tot l'imaginari em donaria molta feina. No, diguem que jo mai no he treballat amb aquests termes. Per mi formen part d'una mena de vella mitologia, d'un univers psicològic que no aconsegueixo... En fi, que no em diu res. Vet aquí el que puc dir: la seducció no és l'imaginari. No és l'imaginari en el sentit que l'emrem actualment. Tenim el real, l'imaginari, una d'aquestes parelles d'oposició de què parlava abans. Una oposició regulada. Aquí hi ha el real i allà hi ha l'imaginari. Allí on fa un cert temps parlava de simbolisme ara parlo de seducció. I la seducció no és ni realitat ni imaginació. No és en aquests termes, que m'ho plantejo, perquè ja no funciona segons la dialèctica real/imaginari. En la seducció els signes són —per dir-ho així— el més materials, el més purs possible. No són gens imaginaris. La seducció no és el que fa somiar, en absolut. No és el que ens distreu del real conduint-nos fora d'ell. És (ho he dit ja) un desafiament d'aquest real —perfectament diferent. Cosa que no és l'imaginari, que actua com una compensació de la realitat, com una coartada. La seducció és un desafiament al principi de realitat; diguem doncs que no és real. Desafiament, però ni imaginari (l'imaginari no desafia mai res) ni reducte fantasmàtic que torni a dependre de la realitat. I punt. No aniré més enllà perquè aquest terme no em diu res. Estic d'acord a parlar en termes de passió, però no d'imaginació. Potser és que no en tinc, d'imaginació.

—Quin és en aquest context el paper de les noves formes artístiques, la nova figuració després de l'abstracció, el neo-expressionisme, etc.? No hi ha un retorn a la realitat, a les formes visibles del món?

—Em sembla que aquesta nova figuració, en pintura, en literatura, etc., no s'ha de confondre amb la vella figura del món. No som pas nosaltres que trobem de nou la imatge real del món. I no tornem a trobar —ben lluny, d'això— una realitat. Retroblem una figura que té un aspecte real, però que ha passat ja per la seva desaparició. I no és el mateix. L'hiperrealisme, per exemple, no consisteix a retrobar la figura objectiva del món. L'hiperrealisme és més objectiu que el propi món, si puc expressar-ho així. És això: hiperreal. Ja no ens trobem amb la realitat o la figuració d'aquest real. Potser és difícil d'entendre la diferència, però no ens hem d'enganyar: no hi ha un retorn d'allò real en tant que real, car no existeix aquest moviment dialèctic. El que hi ha és una figura que torna d'ultratomba. Més enllà de la desaparició el real retorna com un tam-tam d'aquest real. I fins i tot una novel·la com la que citava de Sollers (*Paradis*) ja no és una novel·la, sinó un muntatge.

—Però la pintura, per exemple, retroba el gest representatiu. Hi ha un renovat interès pels materials...

—Sí, sí, ho he entès. Però ve a ser la mateixa cosa. Hom pot retrobar el gest de la pintura més enllà de..., d'un passatge per on la pintura ha desaparegut. Ja es pot anar fent... L'art és mort. Que l'art sigui mort no vol dir, és clar, que ja no n'hi hagi. Tots el gests de la pintura poden ser trobats de nou, de la mateixa manera que podem retrobar els vestigis d'alguna civilització passada. Els gests, però, són retrobats a un nivell segon, i aquest nivell és un nivell de muntatge. És un nivell, encara més, en el que aquest gest segon pot arribar a coexistir amb altres gests que són en principi exclusius, gests que no han estat objecte d'un primer ús...

Hi ha avui, per tant, tots els gests possibles de la pintura, totes les possibilitats de figuració o de conceptualització. Tot coexisteix, quan no hauria de coexistir. Sembla que hauria de quedar exclòs, això, car la història de l'art ho ha inventariat. Hauria de quedar fora de la història actual de les formes... Però, en canvi, podem ajuntar-ho tot en una mena de muntatge, de *patchwork*, que suportarà tots els matisos, totes les diferències. La situació és complexa. Una cosa ja no és la mateixa cosa si pot coexistir amb alguna altra que la precedia o que l'havia seguit en un altre temps. És en els museus, on es fan coexistir coses o fins i tot cultures que s'ignoraven entre si, cultures originals precisament perquè unes no en sabien res de les altres. Per això el museu és com una mostració de força, un abús de poder cultural que permet que tot això diferent coexisteixi sota la nostra mirada. Mirada eclèctica, mirada cultural totalment indiferent, al capdavant, a l'especificitat de les cultures. Mirada indiferent a llur història; indiferència que és el que les fa existir. Podem fer existir totes les formes de creació, tot és commutable entre si. Qualsevol cosa pot seguir a l'altra com.. jo què sé: com les coses se segueixen en la televisió. El nostre és un món diferent. Ja no ens trobem en un món real. Ens trobem, de fet, en un món hiperreal.

Jo no hi crec en aquesta història de realitat en què fins i tot els pintors van a buscar una «fidelitat als materials», l'«artesanía» de la pintura que retorna a antigues tècniques del pintar, a una mena de... Tot això és simple *revival*. No és per desqualificar-ho, no és que ara us vulgui dir que això no val res. Però cal veure-ho analíticament. És *revival*, vet aquí.

—... (*intervenció intel·ligible*)

—Esperi's, el que no acabo d'entendre és que faci una mena d'analogia entre seductor i subversiu. I vostè parla d'interpretació. Precisament he oposat seducció i interpretació... No acabo de creure que la seducció tingui un objectiu, no sobretot el de subvertir el món. La transgressió..., això també es una altra cosa. Té que veure amb la llei, és una mena de reconeixement negatiu, de la llei. Vet aquí: *Subversió*, *transgressió*... La seducció sedueix, és molt més subtil. Més irònic, àdhuc. En tot cas no hi ha voluntat de capgirar un ordre d'estat. La seva voluntat —i ni tan sols és una voluntat— només té l'efecte de desviar-lo, aquest ordre, de privar-lo subtilment de la seva raó. Així que potser en certa forma el seu efecte és de socavar l'ordre, potser destruir-lo, en certa mesura, però no en termes de voluntat subversiva. Segur que no.

—... (*intel·ligible*).

—Ah, no, no és evident. Són dos ordres diferents, el de la subversió i el de la... Per altra banda, si la subversió tingués encara una mena de raó, vull dir alguna mena de virulència, de poder, jo no parlaria de seducció. Al cap i a la fi, hem viscut dins, de la subversió. N'hem vist, de coses, i és el 68 que visquérem sota el signe de la subversió, això és: d'un acte històric determinat com a transgressió. Precisament jo crec que el temps de la subversió s'ha acabat, al menys en les seves raons profundes. Ha arribat el temps d'unes altres coses, d'uns altres efectes, que jo denomino seducció. I aquestes coses no són ja igual, perquè en un món de llei, allí on la llei manté una autoritat, té una raó, podeu practicar la subversió.

Però ja no hi som, en un món on la llei, el poder, és encara una variable raó. Diguem-ho així: ja no hi ha raó per aferrar-se a la legitimitat d'un poder, perquè ja no n'hi ha, perquè precisament la legitimitat ha estat totalment dissolta, volatilitzada per tota mena de coses, com els *media*, per exemple. Resulta ingenu, ara, agafar-se a un poder sota el signe de la lei, perquè no és la realitat fonamental de les coses, que el fonamenten. Cal trobar, per aquest motiu, unes altres estratègies. Trobar-les, però. No les podem inventar. I jo crec que agafó la paraula «seducció» per designar allò que pot passar a partir d'ara: altres afectes de desviació, de desaparició, ..., etc., però no ja subversius en essència, no ja subversius perquè s'hi trobi encara una voluntat política, una consciència política, una anàlisi política, tot això que suposa una llei. No ens trobem doncs sota el signe de la llei; ens trobem més aviat sota el signe de la norma. L'anàlisi ha estat feta, ja, i en un món de normes —normes estadístiques, comportamentals, etc.— l'oposició o les resistències que es poden produir no tenen ja la mateixa figura que tindrien en un món de llei. Ens queda esperar...

El que no podem és subvertir —recordem-ho del començament— de manera frontal. Tenim un món d'història ràpida, un món d'insurrecció...; vull dir que en un sistema ben determinat ens topem amb un sistema determinat. Topar-se amb un sistema, xocar amb ell, és insurrecció: un combat frontal. Tenim també la subversió, que és una altra cosa. Ja no ataquem un sistema de cara per oposició de forces; resulta inútil perquè és massa fort. El subvertim. Això vol dir que des de sota provem de posar-lo cul per amunt. Però ja no hi som en sistemes així. Què podem fer amb un sistema que resisteix a qualsevol insurrecció?, que fins i tot pot integrar qualsevol subversió? Un sistema extremadament hàbil. Queda només la desestabilització. I desestabilitzar és una manera de desviar, de desconectar, de seduir... És una altra modalitat. Ja no és ni subversió ni transgressió, és la desestabilització. Però això, encara, és anòmal. I molt estrany. És molt possible, per altra banda, que el sistema hagi contribuït àmpliament a desestabilitzar-se a si mateix. En definitiva, si el sistema és el que en diríem auto-desestabilitzant és perquè hi ha també una autoregulació. Qui sap si els sistemes actuals no enclouen els propis mecanismes d'auto-desestabilització... S'hauria de poder esbrinar. Particularment, quan veig l'empresa de socialització que consisteix en part a fer parlar les masses, mobilitzar-les, socialitzar-les, etc., i que produeix cada vegada més silenci... Veig aleshores un sistema que es desestabilitza per això mateix, que perd la possibilitat de retrobar el seu equilibri trobant un interlocutor o un aliat. I la perd, la possibilitat, com més la busca, creant així la força inversa que el desestabilitza.

Tot això pot obrir un nou camp d'exploració. Cal que deixem de veure aquestes coses, però, en els termes esdevinguts ingenus d'insurrecció, de subversió, etc. El qual no es vàlid per a qualsevol societat. Parlo de la nostra. No parlo, ben entès, del Tercer Món o d'altres possibilitats. Nosaltres ens trobem en un sistema més aleatori, en un sistema que no viu. O que viu aquesta mena d'equilibri particular, metaestable. És el que denomino, efectivament, sistema metaestable, sistema autoregulator, i caldria veure llavors com pot desregular-se, per la funció d'un geni maligne (ja hi torno, com veieu). Sí, aquesta mena de perversió, de seducció d'un geni maligne que trampeja per sota...

—... (*inintel·ligible*).

—No, és justament la pèrdua de finalitat per part del sistema i les seves forces antagoniques. S'ha perdut, la finalitat, i això ja és una mena d'estratègia. Aquest és el motiu que sigui inatacable en termes d'insurrecció, el fet de no tenir finalitat. Com voleu atacar un sistema que no es dirigeix en lloc, que no té un veritable objectiu, llevat d'un objectiu vague de perpetració —i això, encara, de manera molt inestable? Com ens hi agafem, aquí? Ja no ha ha duel possible, en aquest nivell. Què cal fer? Hem d'anar més lluny, més depressa, en el sentit d'una pèrdua de finalitat?... No ho sé. Jo ho veig així. Millor dit, si veig que hi ha un ordre, que existeix un ordre, quina altra finalitat pot haver-hi si no és desobeir-lo? No veig més que això, i sense intenció particular..., com una mena d'efecte pervers, però totalment plaent. No és una finalitat, exactament, però d'alguna manera es relaciona amb un plaer, una força d'intensitat, no hi ha dubte. Hi deu haver un joc fonamental que fa que tots els

ordres, totes les estructures, tots els dispositius que es mostren concrets, materialitzats, són fets per a ésser subvertits, desviats o destruïts. I d'això en tinc com una visió còsmica, i penso que tot el món fou desviat ja en el seu origen. Hi devia haver una gran finalitat primera... [se'n riu], però en un punt determinat es va torçar, distorsionar potser, àdhuc seduir, i ja no som el que calia... Bé, aquesta hipòtesi em situa al costat de la ciència-ficció; però això és la hipòtesi de totes les religions maniquees. I això ha produït les grans heretgies de l'època medieval. Heretgies combatudes, és clar, i Déu sap els milers de persones que varen morir per aquesta hipòtesi, segons la qual a l'origen del món hi havia hagut algun esdeveniment problemàtic pel qual l'esperit del mal ocupà el lloc de l'esperit del bé... Hipòtesi que diu, curiosament, que aquest món que pensem real havia estat pervertit des del començament, havia estat seduït.

Som en un món, doncs, que no és real, que no és el món ideal, que no és el món final, etc. I no hi haurà judici final perquè el món fou pervertit a l'origen. Consideracions, com veieu, d'una metafísica més aviat... Però consideracions que han estat base de teories i doctrines religioses exterminades molt violentament per l'església. Perquè, efectivament, tals idees resultaven insuportables. En aquest aspecte, la seducció resulta insuportable, en determinat moment. Car no hi ha finalitat particular, sinó el pur plaer de perversió, pervertir quelcom... Pensar: que no sigui dit que alguna cosa es pot afirmar com la veritat.

—No hi ha un costat hipòcrita, vull dir maquiavèlic, en aquesta posició?

—Pot revestir aspectes així, sí. Revestir aspectes satànics, maquiavèlics. Però això ens situa ja en el costat una mica paròdic. De totes maneres no crec que es pugui explicar com ho feia fa un instant. Ni tan sols crec que es pugui explicar. No és que sigui una pulsio, inexplicable... És vital, tanmateix. Aquesta exigència fonamental de desviar les coses, de jugar amb elles. Vet aquí, els infants no fan altra cosa...

—I si diguéssim per acabar que la veritat de les coses potser no és més que una mena d'existència d'allò real fora del llenguatge, de la proliferació encobridora, del llenguatge? Aleshores, d'aquesta forma d'existència de la realitat no en tenim notícia. I així continuem parlant...

—Sí, certament.